

Sosyal Medyanın İnsanları Beğenilerinde Hapsetmesi: Youtube Örneği ve Gözetim Toplumu

Social Media Imprisons People in Their Likes: The Example of Youtube and The Surveillance Society

Ahmet Faruk KOŞAR^{1*}

¹Samsun Üniversitesi, Sosyoloji, Samsun-Türkiye

ÖZ

Yeni gelişen teknolojiler, dünyadaki bilgilerin çeşitlenmesini ve birikmesini sağlamıştır. Big Data olarak adlandırılan büyük veri kümesi ve bu verilerin analizleriyle, kolay bir şekilde, insanların beğenilerine yönelik tahminler yapmak mümkün olmuştur. Özellikle en çok kullanılan platformlardan biri olan Youtube'un, kendi platformunu sürdürülebilir tutmak adına, kullanıcıların beğenebilecekleri videolar önerebilen yapay zekâ algoritmalarını kullandıkları da bilinmektedir. Bu konuyu günümüzde gözetimin en temel alanlarından biri olan internet ve yeni medya teknolojileri dâhilinde değerlendirmek yerinde olacaktır. Bilindiği üzere kullanıcılar bir konuyla ilgili Youtube'da bir video izlediğinde farkında olarak veya olmayarak benzer videolar ağı kümesine düşmektedir. Başka bir ifade ile kullanıcılar, konuyla ilgili farklı içeriklere kendisini isteyerek/istemeyerek kapatmakta, bir çeşit oluşturduğu filtre balonunun içine hapsolmektedir. Bu yazının yönteminde konu özelinde literatür taraması yapılmıştır. Bu bağlamda çalışmamın temel amacı, Youtube'un gözetim ve yapay zekâ yoluyla, insanları nasıl kendi beğenilerinde hapsettiğini, çeşitli çalışmalarla gösterebilmek olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Gözetim, Youtube, Akışkan Yaşam.

Abstract

The emergence of new technologies has enabled the diversification and accumulation of knowledge worldwide. With the advent of Big Data, large datasets, and their analyses, it has become possible to make predictions tailored to people's preferences easily. It is known that platforms like YouTube, one of the most widely used platforms, utilize artificial intelligence algorithms to recommend videos that users might like in order to sustain their platform. Evaluating this issue within the context of internet and new media technologies, which are among the most fundamental areas of surveillance today, would be appropriate. As users watch a video on a certain topic on YouTube, consciously or unconsciously, they fall into a network of similar videos. In other words, users willingly or unwillingly confine themselves to a filter bubble they have created. The purpose of this article is to demonstrate, through various studies, how YouTube, through surveillance and artificial intelligence, confines people to their own preferences. In the methodology of this paper, a literature review has been conducted on the specific subject matter. In this context, the primary aim of my study has been to demonstrate, through various studies, how YouTube traps people within their own preferences through surveillance and artificial intelligence

Keywords: Social Media, Surveillance, YouTube, Liquid Life.

Öneçikanlar

- Youtube'un yapay zekâ ve gözetim kullanarak insanları tercihleriyle nasıl sınırladığını araştıran bir çalışmadır.

1. Giriş

İnternetin ortaya çıkışı ve kullanıcılar tarafından kullanıldıkça, toplumlarda yaygınlık kazandığı görülmektedir. Süreç içerisinde gündelik hayatımızda gerçekleştirdiğimiz faaliyetlere baktığımızda, günümüzün büyük bir bölümünü dijital mecralarda geçirmekteyiz. Örneğin bir yere uğrayacağımızda veya bir konu hakkında hızlı bilgi edinmek istediğimizde, Google arama motoruna yazmaktayız, Twitter ve Facebook gibi sosyal medya araçları üzerinden sosyalleşmekteyiz, Youtube gibi içerik platformlarında ise farklı konular hakkında videolar izlemekteyiz. Ayrıca bahsedilen bu platformlara her gün milyonlarca yeni içerikler yüklendiği de bilinmektedir. Dolayısıyla, insanlar içerik ürettikçe ve içerikleri izledikçe, büyük veri oluşmakta, bu verileri kullanan platformlar ise markalarını sürdürülebilir kılmak adına, kullanıcıların verilerini işlemede ve filtrelemeler yapmaktadır.

Yapay zekâ sistemleri ise, dijital mecralarda gezinen kullanıcıların faaliyetlerinden, bir çıkarım elde etmekte, kullanıcıların "tüketebilecekleri" ürün veya içeriklere yönelik tavsiyelerde bulunmaktadır (Kılıncı ve Başeğmez, 2019: 29). Bu sistemleri yaygın bir biçimde kullanan platformlardan olan Youtube'un, kullanıcıların ilgi duyduğu konular hakkında, "hizmet" adı altında, beğenebilecekleri içerikleri, tıklamalar ve görüntüleme geçmişleri yoluyla tavsiye sistemi kullandığı da bilinmektedir (O'Callaghan vd., 2015: 460). Günümüzde Youtube içerikleri, algoritmalar vasıtasıyla yüzde yetmiş oranında elde ettiği verileri kişiselleştirdiği iddia edilmektedir (İlangovan vd., 2021).

2. Bir Olgu Olarak Youtube

Youtube en genel tanımıyla bir sosyal paylaşım platformu olarak tanımlayabiliriz. Sosyal ağ ve sosyal paylaşım siteleri günümüzde hızlı bir biçimde gelişmektedir; Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn ve benzer siteler ortaya çıkmış buralarda, arkadaşlıklar, iş ilişkileri, etkileşimde bulunduğumuz insanlar olduğu gibi doğrudan tanışıklığımızın olmadığı insanlarla ve kurumlarla da iletişime geçebilmekteyiz. Bu platformlara girme amacımız ise büyük çoğunlukla; bilmek, öğrenmek, takip etmek/ edilmek ve beğenilmektir. Çalışmamız kapsamında Youtube'u ele alacak olursak, bu sosyal medya aracının da temelinde, insanlara hoşça vakit geçirebilmek ve beğenebilecekleri içeriklerle karşılaşmasını sağlamaktır.

Bununla birlikte Miller'a göre; sosyal paylaşım siteleri ve bu sitelerin kolaylıkla insanlar tarafından onaylanmasının nedeni, yeni gelişen teknolojilerin bireyselleştirme ve yalnızlaşma etkilerini azaltma konusundaki faydaları olduğu düşünülmektedir (Miller, 2012: 148). Youtube'da insanlar mail hesaplarıyla giriş yapabilmekle birlikte mail hesabı almadan da kullanabilmektedir. Bu nokta da mail hesabı üzerinden giriş yapıldığında Youtube'ta birey, kimlik sahibi de olabilmektedir. Birey kimliği üzerinden takip etmek istediği içerikleri, abone ol seçeneğine basarak takip etme ve yeni içerikler yüklendiğinde haber alma imkânı elde etmiş olmaktadır. Bu durum katılımı sürekli hale getirmektedir. Youtube hesabına sahip birey, istediği içerikleri izleyerek kendisine ait listeler oluşturmaktadır. Youtube'a sosyolojik olarak değerlendirmeye aldığımızda, insanları demokratikleştirilmiş bir imkân sağladığı düşünülür ama bununla birlikte konunun tartışmalı olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Youtube, geleneksel medya araçlarına ek olarak çıksa da bugün geniş bir kitle tarafından takip edilmekte, geleneksel medyadan daha da etkili olabilmektedir. Bu kitlenin büyüklüğünden ötürü sanal bir topluluk, hatta aile ortamı olarak da betimlemeler yapılmaktadır. Ayrıca Youtube, bireylerin sürekli bir biçimde videolarını paylaşarak bireysel ve kültürel arşivler oluşturdukları bir alana da dönüşmüş durumdadır. İnsanların en çok ziyaret ettiği sitelere baktığımızda, bir şeyleri araştırdığımız sitelerin temelinde Google yer almakta, öğrenmek istediğimiz şeylere eklemeler yaparak geliştirmek istediğimizde ise Youtube'a girmektediriz (Özuz, 2018: 33-34). Youtube platformu olarak, insanların sadece vakit geçirdikleri alan olmaktan çok sosyal paylaşım sitelerinin de yaptığı gibi elde ettiği verileri sayısallaştırma ve video içerikleriyle stratejik olarak bir araya getirdikleri de vurgulanmaktadır (Snickars ve Vonderau, 2009: 16).

Bunlara ek olarak günümüz insanı internet ve youtube gibi sosyal medya kanallarının çeşitlenmesi ile “akışkan” durumu da besleyen bir süreçte de yaşamaktadır. Bauman katı moderniteden akışkan moderniteye geçişe yol açan çeşitli etmenlerden çalışmalarında bahsetmektedir. İnternet ve genel olarak teknolojilerin sürekli, anlık, ulus ötesi etkileşim akışına imkân tanıyan yapısına da bu kavramla göndermede bulunmaktadır Bauman çalışmalarında modern dünyada yaşanan gelişmeleri genel olarak “akışkan” üst başlığı altında değerlendirdiği görülmektedir. O, gündelik hayatı “akışkan” demektir çünkü sınırlar gibi şeklini koruyamadığını ifade etmektedir. Ona göre günümüzde hemen her şey sürekli bir biçimde değişmektedir; ilgi alanımızda olan akımların veya konuların hızlı bir biçimde değiştiğini, dün cazip bulduğumuz şeylerin, bugünkü heyecanını koruyamadığını vurgulamaktadır. Özellikle içinde bulunduğumuz “akışkan” koşullarda, geçimimizi sürdürebilmemiz ve planlamalar yaptığımızda, bir şeylere bağlanma ya da kopma koşullarımızın sürekli bir biçimde değiştiğini, insanların da bu sebeplerden ötürü “esnek” olması gerektiğini ifade etmektedir (Bauman, 2011: 7).

Bauman, Akışkan Hayat adlı çalışmasında da gündelik yaşantıların istikrarlı artan bir biçimde belirsizlikler içerdiğini yani yaşamın kırılmağaştığını ifade eder. Böylelikle hızlı akan yaşam şartlarında, geride kalma, gözden kaçırma, sürekli meşguliyetler, “anları” kaçırmak gündeme gelmektedir. Ayrıca akışkan yaşam, düzenli bir biçimde birbirini takip eden başlangıçlar oluşturmakta, bu nedenle ani sonlar bu yaşamın rahatsız edici taraflarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Bauman, 2020: 7-10). Bauman, akışkan modern dönemde hayatlarımızın ve kimliklerimizin de bu yaşanan süreçten oldukça etkilendiğini, giderek parçalanan, esnekleşen ve kırılmağaştan insanlara dönüştüğümüzü belirtir (Elliot, 2017: 369).

3. Gözetim ve Akışkan Yaşam

Geniş anlamda gözetim dünyasında olup bitenleri anlatmak adına gözleme, denetleme, iz sürme, takip etme, kaydetme, sınıflandırma, kontrol, sistematik veri toplama gibi çeşitli kavram ve metaforlar kullanılmıştır. Bunlardan en çok bilineni, George Orwell’in 1984 isimli romanında resmettiği “Büyük Birader (Big Brother)” dir. Söz konusu kitapta vatandaşlarını her yönüyle kontrol altında tutan, her şeyi bilen ve izleyen bir iktidardan bahsedilmektedir ve iktidar bu durumu vatandaşlara sürekli surette ‘Büyük Birader Sizi İzliyor’ (Big Brother Is Watching You) lafzıyla hatırlatmaktadır. Bir başka metafor Kafka’nın Dava isimli eserinde yer almaktadır. Eserin kahramanı Joseph K. bir sabah kendisini nedenini bilmediği bir suçtan dolayı tutuklanmış bulmaktadır. Romanın geri kalanında Joseph K., büyük bir bürokratik erk olarak kendisi hakkında sistematik veri toplayan hayatını her yönüyle adeta kuşatmış ‘Mahkeme’ hakkında bilgi edinmeye ve davanın sebebini öğrenmeye çalışmaktadır.

David Lyon’a (2013) göre gözetim, şeyleri, insanları görmeyi konu edinmektedir. Ona göre insanlık, güneşin doğumundan, batımına kadar olası her alanda ağ tabanlı sistemler tarafından kuşatma altındadır. Çevremizde insanların nerede olduğundan, ne yaptığının kadar bilinmesini sağlayan kablolu-kablosuz ağlarla kuşatıldığı vurgulanmaktadır. Ancak Lyon’a göre asıl görülen şeyler insanlardan ziyade, daha çok bıraktıkları izler, yani insanlardan alınan veriler olmaktadır. Gözetim her yerdedir ve artık olağan olarak toplum nezdinde kabul görmüştür. Hayatın çeşitli alanlarında gözetim olmakla birlikte, rasyonelleştirme, bilimin kullanımı, sınıflandırmalar yapılmak için de kullanılmaktadır (Lyon, 2013: 11-12). Bauman ve Lyon’un (2013) Akışkan Gözetim isimli çalışmasında da gözetim sistemlerinin askeri alandan, çeşitli bürokrasi sistemlerine kadar kullanıldığını ilk örneklerinden, günümüze kadar gelişen örnekleri sunulmaktadır.

Ayrıca, Lyon (2007) Gözetim Çalışmaları kitabında gözetimin modern zamanların başlarında, kapitalist sistemin ekonomik politikası çerçevesinde olduğunu, devamında bürokratik sistemin bir ürününe dönüştüğünü ve son olarak ceza, kontrol ve öz-denetime doğru geçtiğini ifade etmiştir. Yirminci yüzyılın sonlarına doğru ise bilgisayar temelli gözetim sistemlerinin ortaya çıktığını böylece kişisel verilerin temelinde olduğu biçimlerin geliştiğini vurgulamıştır (Lyon, 2013: 15).

Günümüzde ayrıca riskler, hızlanma, sabitliğin ortadan kalkması ile birlikte ağların gelişmesi ve her alana adapte olmasını büyük bir tehlike arz ettiği ifade edilir. Bauman'a göre akışkanlık, sürekli bir biçimde değişime uğramaktadır. Buna ek olarak Bauman'a göre, katı modernite koşullarında baskının yönetim biçimi Panoptikon'a benzemekte, yerinden yönetim ve sabit bir sermayeye bağlı işleyen fabrika üretim rutini vardır. Bauman, katı modernite'de sermaye, emek ve yönetimin, uzun süreler boyunca bir arada olmak zorundaydı artık günümüzde bu sistem tek başına geçerli değildir demektir. Onun ileri sürdüğü üzere insanlar, cep telefonları ve bilgisayarlardan başka bir şeyleri olmadan seyahat etmektedirler (Bauman, 2000: 57-58). Böylece gözetimin de yeni teknolojiler aracılığıyla dönüştüğüne dikkat çekmektedir. Artık gözetim insanların gündelik yaşam pratiklerinden biri haline gelmiş ve günümüz dünyasının temel özelliği olmuştur. Toplumlar sürekli bir değişim ve hareket halinde olduğu için "akışkan" bir yapıya bürünmüştür. Dijital mecralarda kurulan sosyal ilişkilerdeki artması ile insanların daha akışkan ve hareket halinde olmuştur. İnternet teknolojileri de bu gözetimlere imkân sağlamakla birlikte, toplumlar da bu gözetimi meşru kabul edip, içselleştirdikleri ifade edilmektedir (Bauman ve Lyon, 2013: 7).

4. Panoptikon ve Yeni Medya

Panoptikon kavramı ise "görünmeden gözetleme" anlamına gelip, gözetlenen kitlenin kendilerini her "an" gözetim altındaymışçasına hissetmelerini sağlamakta olan bir yapıdır (Bentham, 2016: 23). Foucault'ya göre, Jeremy Bentham'ın tasarladığı panoptikon görünmeden gözetim yoluyla insanları kontrol etmeye imkân sağlayan bir düzenlemedir (Foucault, 1992: 251). Ona göre panoptikon, tek bir yerden, tek bir bakış açısıyla çok sayıda ve aynı zamanda insanları gözetleyebilmek için tasarlanan sistemdir (Foucault, 1992: 260). Panoptikon onun söylemiyle, "bir krallık hayvanat bahçesidir" (Foucault, 1992: 255). Foucault, bu tasarıdan yola çıkarak, gözetimin tavandan, tabana doğru genişlemesinin verimlilik ve izlemenin, okullarda, kışlalarda, fabrikalarda ve modern hapisanelerde yeniden üretim şekline büründüğünü, ortak özelliklere sahip olduğunu anlatır. Söz edilen kurumlar, bir çeşit düzen fabrikalarıdır. Bu fabrika sistemlerinin amacı, düzen oluşturmak, gelişmişliği ortadan kaldırmak ve kendi vatandaşlarının davranışlarını, düzenli ve öngörülebilir kılmaktır (Bauman, 2001: 145).

David Lyon ve Bauman'ın dedikleri gibi, disiplin sadece bireylerin davranışlarını değiştirmekle kalmamış aynı zamanda "ruh" u kontrol etmeye yarayan bir araca da dönüşmüştür (Bauman ve Lyon, 2013: 59). Disiplinin böylece sadece beden üzerinde uygulanmadığını anlatmak istemişlerdir. Bu noktada "ruh" u bilen alanlardan olan yeni medyanın kontrol ve baskı genişliği, insanların hayatlarını kapsayacak bir noktaya ulaşmıştır. Önceki yüzyılda insanları kontrol etmek ve toplumda düzen oluşturmayı amaçlayan panoptik sisteme karşı, günümüzde gelişen yeni teknolojilerle başarıyla yapıldığı ifade edilmektedir (Babacan, 2014: 523).

Ayrıca panoptik izlemeler de dönüşmekte ve gelişmektedir, bundaki en büyük etken de yeni medyadaki kullanımların artması olmuştur. Bilindiği üzere gündelik yaşamımızın çeşitli alanlarında, elektronik izler bırakmaktayız; kimlik kontrolleri, kameralarla izlenmelerimiz, vücut tarayıcı sistemleri, parmak izlerimiz, internetteki tıklamalarımız, kredi kartlarıyla alışverişlerimiz, yer tespitlerimizin yapılması ve hatta cep telefonlarımız dahi dinlenilebilmektedir (Özger, 2016: 6). Bu açılarından bakıldığında özellikle sosyal medyanın, bahsedilen gözetim sürecine büyük katkılar verdiği anlaşılmaktadır. Böylece sosyal medyadaki aramalarımız, aktivitelerimiz görünmekte, kullanıcılar da bıraktıkları izler yoluyla bir tür sanal olarak hapse düşmektedirler (Karakaya, 2014: 134). Byung Chul Han'da (2017) klasik panoptik düzenin dijital panoptikona dönüştüğünden söz etmekte ve bunda sosyal mecraların rolüne dikkat çekmektedir.

5. Sonuç

İnternetin ortaya çıkışından günümüze kadar gelindiğinde özellikle sosyal mecraların büyük bir güç haline geldiğini görebilmekteyiz. Başta Google olmak üzere Youtube, instagram, Twitter gibi uygulamalardaki kısa süreli erişim güçlükleri dahi toplumların dramatik tepkiler vermesine yol

açabilmektedir. Sosyal bilimcilerin de internetin ve yeni gelişen teknolojilerin toplumsal gücünden etkilenerek çeşitli yorumlarda bulduklarını okumaktayız. Bauman bu süreci “ışıklı ve akışkan” geç modern toplumlar (Bauman, 2000) olarak adlandırmış panoptikon olgusunun ilk örneklerinden önemli farklılıklarla ayrıldığını çalışmalarında açıklamıştır (Bauman ve Lyon, 2013). Geçmişteki Büyük Birader, dönüşmüş, denetleyen-denetlenen, izleyen-izlenen arasındaki karşılıklı mutabakat olduğundan söz etmektedir (Bauman, 2000: 11). Günümüzde ise elektronik araçlarla akışkan yaşamı, gözleme ve gözetleme durumları söz konusudur. Panoptikon artık sabit alandan çıkmıştır (Lyon, 2013: 258).

Bu konuyla ilgili araştırmacıların eleştirdikleri noktalardan biri de çalışmanın başında bahsedilen “filtre balonu” konusudur (Binark, 2017). Bu teknolojik uygulamalar bilindiği üzere kişiselleştirmeye yönelik algoritmalar kullanmakta yani uygulamayı kullanan bireyler süreç içerisinde kendi görüş ve beğenileri dışında kalan, her şeyden uzaklaşmaktadır. Sistem içerisinde yer alan her bir birey düzenli olarak konfor alanında kalmakta bir taraftan da gündelik hayatın içerisindeki farklı gerçekliklerden izole kalmaktadır (Suvay Eker ve Orkan, 2023: 192). Sonuç olarak, bilgilerin, haberlerin youtube veya farklı platformlar aracılığıyla çeşitlenmesi, demokratik ortam gibi sunulsa da paradoksal biçimde algoritmaların kontrolü dâhilinde belirli beğeni alanlarına ya da politik alanlarda kimliklere sıkışmayı da beraberinde getirebilmektedir. Bu durumun sürekli biçimde tekrar etmesiyle, farkında olalım ya da olmayalım hakikatlerle ilişkimizin seyrini de değiştirebilecek türden etkilere yol açabilmektedir.

Etik onam: Bu çalışmada etik kurul gerekli değildir.

Yazar Katkıları: *Konsept:* K.A.F., *Literatür Tarama:* K.A.F., *Tasarım:* K.A.F., *Veri toplama:* K.A.F., *Analiz ve yorum:* K.A.F., *Makale yazımı:* K.A.F., *Eleştirel incelenmesi:* K.A.F.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Finansal kaynaklar, katkı sağlayan kurum, kuruluş yoktur.

Kaynaklar

- Babacan, E. M. (2014). Sosyal medya sonrası yeni toplumsal hareketler, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 135-160.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış hayat: Postmodern ahlak denemeleri*, (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2011). *Akışkan modern dünyadan 44 mektup*, (P. Sıral, Çev.). İstanbul: Habitus Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2020). *Akışkan hayat*, (A. E. Pilgir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013). *Akışkan gözetim*, (E. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Bentham, J. (2016). Panoptikon ya da gözetim evi, panoptikon gözün iktidarı (iç), (Z. Özarslan, Çev.). İstanbul: Su Yayınları.
- Binark, F. (2017). Algoritmaların Yarattığı yankı odalarında siyasal katılımın olanak/sızlı/ğı: Olmak ya da olmamak işte bütün mesele bu mu?. *Varlık Dergisi*.
- Elliott, A. (2017). *Çağdaş sosyal teoriye giriş*, (S. Taşdemir-Afşar ve Diğerleri, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu*, (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Han, B. C. (2017). *Şeffaflık toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İlangovan, A., Beswick, R., ve Sarojini, B. (2021). The Impact of youtube personalization algorithm on usergenerated content creation in India. In 2021 2nd International Conference on Communication, Computing and Industry 4.0 (C2I4), (pp. 1-6), IEEE.

- Karakaya, A. (2014). Yeni iletişim ortamları ile sömürgeciliğin dönüşümü gözetim olgusu ve bireylerin farkındalık ve teslimiyetleri üzerine bir araştırma, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kılınç, D., ve Başğmez, N. (2019). *Uygulamalarla veri bilimi yapay zekâ ve makine öğrenmesi*. İstanbul: Abaküs.
- Lyon, D. (2013). *Gözetim çalışmaları genel bir bakış* (A. Toprak, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Miller, D. (2012). Social networking sites. H. A. Horst and D. Miller (Ed.) *Digital anthropology* (1. baskı) içinde (ss. 146- 161). London: Berg Publishing.
- O'Callaghan, D., Greene, D., Conway, M., Carthy, J., & Cunningham, P. (2015). Down the (white) rabbit hole: the extreme right and online recommender systems. *Social Science Computer Review*, 33(4), 459-478.
- Özger, Ö. (2016). Gözetim kavramının tarihsel gelişimi ve elektronik gözetim. *Siber Politikalar Dergisi*, 1(1), 5-31.
- Özuz, E. (2018). Dijital sosyoloji perspektifinden toplumsal değerlerin değişme sürecinde youtuberlar: ilköğretim öğrencileri örneği. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Snickars, P., ve Vonderau, P. (Eds.). (2009). *The YouTube Reader* (p. 9). Stockholm: National Library of Sweden.
- Suvay Eker H. ve Orkan S. (2023). Tavsiye sistemleri: youtube tavşan deliğinden aşağı düşmek. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 187-196.